İDİL

GÜNÜMÜZ GAGAUZ YERİ ÖZERK BÖLGESİ İÇERİSİNDE RESİM ALANINDA GELİŞEN SANAT ANLAYIŞI[1]

Mete KARAÇOBAN
Arş. Gör., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-iş Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, mkaracoban91@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7817-4914

Alaybey KAROĞLU
Prof. Dr., Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, alaybey.karoglu@hbv.edu.tr, ORCID:

Karaçoban, Mete ve Alaybey Karoğlu. "Günümüz Gagauz Yeri Özerk Bölgesi İçerisinde Resim Alanında Gelişen Sanat Anlayışı". idil, 117 (2025/2): s. 297-309. doi: 10.7816/idil-14-117-09

ÖZ

Sanat anlayışları, çeşitli milletlerde, ihtiyaçlara bağlı olarak farklı dönemlerde ya özgün bir biçimde ya da geleneklerin temelleri üzerine inşa edilerek şekillenmiştir. Gagauz Yeri'nde ortaya çıkan sanat anlayışı, milli folklor ile Sovyet Cumhuriyetlerinde o dönemde sanat okullarında verilen klasik sanat eğitimi temelleri üzerine sentezlenmiştir. Milli sanatı, tarih boyunca çeşitli halklar ile olan ilişkilerin de etkilediği kültürel kimliğin; Gagauz Türklerine özgü türkü, masal, fıkra, efsane gibi sözlü folklor öğelerinin ve yetişmekte olan yazarların, yine Gagauz kültürü bağlamında ortaya koydukları özgün eserleri şekillendirmiştir. Bu araştırmanın amacı, Gagauz sanatının ortaya çıkış sürecine ışık tutmak ve 1950'ler sonrasında Gagauz milli sanat anlayışına yön veren bazı Gagauz sanatçıların eserlerinin milli kimlik bağlamında incelenmesidir. Gagauz sanatçılarının eserlerinin milli kimlik bilincinin korunması ve kültürel değerlerin aktarılması açısından önemli olduğu bu çalışmanın sonuçları arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Gagauz Ressamlar, kültür, resim, sanat

Makale Bilgisi:
Geliş: 17 Şubat 2024 *Düzeltme:26 Ekim 2024* *Kabul: 20 Ocak 2025*

© 2025 idil. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

[1] Bu makale Prof. Dr. Alaybey Karoğlu danışmanlığında 2023 yılında tamamlanan ve Ulusal Tez Merkezinde 865085 tez numarası ile kayıtlı "Gagauz resminde millî kimlik özellikleri ve çağdaş sanat uygulamalarına yansıması" başlıklı Sanatta Yeterlik Tezinden üretilmiştir.

Giriş

Gagauz Türklerinin bozkır coğrafyasında yaşamaları, geleneksel uğraşları ve kişisel ihtiyaçları doğrultusunda özgün geleneksel el zanaatlarının gelişmesine olanak tanımıştır. Gagauz halkının modern sanat anlayışının başlangıcı 20. yüzyılın ikinci yarısına denk geldiği kabul edilmektedir. 2021 yılında Moskova'da düzenlenen bilim konferansında F. Duloglo ve A. Paptsova "Gagauzskaya Tematika v Tvorçestve Gagauzskih Hudojnikov" (Gagauz Sanatçılarının Çalışmalarında Yer Alan, Gagauz Milli Teması) adlı makalelerinde: "Gagauz görsel sanatları gelişim yolculuğunun XX. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Oluşumu tetikleyen faktörler arasında hız kazanan modernleşme, şehirleşme, sanat eğitimi dahil eğitim sisteminin köklenmesi olmuştur" sözleri ile ifade etmektedir (Duloglo ve Paptsova, 2021: 683).

Aynı konuda İ. Dyaçuk, 2001 yılında yayımlanan "Gagauzskoe İzobrazitelnoe İsskustvo. Oçerki i Statyi" (Gagauz görsel sanatları. Denemeler ve makaleler) adlı çalışmasının Gagauz Kimlikli Görsel Sanatların (resim, heykel, sinema, vb.) başlangıcının herhangi bir sanatsal sergiye bağlamadan, 1957 yılına işaret etmiştir. Yazar bu tarihin Gagauz Türkleri için geliştirilen kiril alfabesi bazlı yazısının resmi olarak kabulüne bağlı olduğunu belirtmektedir (Dyaçuk'tan, Akt: Duloglo ve Paptsova, 2021: 683).

Adı geçen makalede yazar, Gagauzlar milli benlik anlayışı için diğer bir motivasyon kaynağı olarak, Sovyet toplumunun ideolojik temeller üzerine konumlandırıldığı belirtilmiştir. Görsel ajitasyon ile devşirilmiş, kendini geliştirmiş yetenekli gençlerin sanat ve tasarım alanına yönelmeleri olduğu öne sürmektedir. Buna göre öncesinde profesyonel lisans eğitimine sahip olmayan zanaatkarlar ve genç yetenekler yüksek öğretimlerini tamamlamışlardır. Ardından en önemli faktörlerden biri Gagauzların etnik bilincinin araştırmalar ve edebiyat alanının gelişmesi ile artmıştır. Sanatçıların Gagauz etnisitesi problemine yoğunlaşmaları söz konusu olmuştur. Sanatçılar, milli kimlik bilincinin güçlenmesi ile eserlerinde milli kimlik özelliklerini taşıyan imgeleri ve simgeleri yansıtmakla kalmamışlardır. Yazar sanatçıların da çeşitli siyasi ve milli hareketlerde aktif olarak rol aldıklarını belirtmiştir (Duloglo ve Paptsova, 2021: 683).

Gagauz tarihçisi ve etnograf M. Guboglo'nun derlediği eserde, L. Toma şu tespitlerde bulunur: "Gagauziya'nın önde gelen ressamlarının sanatsal evrimleri, öncelikle memleketlerinin ve insanlarının güzelliğinin sebep olduğu duygusal deneyimlerini aktarma ve halkının geleneksel kültürüne dahil olduklarını gösterme ihtiyacı belirlemektedir" (Toma, 2012: 768). Bu ifade sanatçıların milli konulara yönelimlerini açıklamaktadır.

Böylece Gagauz Sanatının çıkış noktası, Gagauz Halk Zanaatları ile 20. yüzyılın ikinci yarısında Sovyetler Birliği Sanat Eğitimi ile buluşması ve milli edebiyat ile başlayan milli farkındalık hareketleri harmanlanması olarak kabul etmektedir. Bu dönemde Dmitriy Savastin, Dmitriy Karaçoban, İvan Kavarnalı, Dmitriy Erebakan, Andrey Kopça, Andrey İvarlak gibi sanatçılar ortaya çıkmıştır. Ardından geçen 35 yıllık sürede günümüzde Gagauz Sanatı alanında saygınlık kazanan Mihail Arabacı, Piotr Fazlı, Georgiy Andrieş, Dmitriy Ayoglu, Födor Duloglo, Atanas Karaçoban, Grigoriy Deçev, Sergey Savastın gibi daha genç sanatçılar ortaya çıkmıştır. Bu makale bu dönemlere ait ve Gagauz sanatını şekillendiren bazı sanatçılar incelenmiştir.

Sanatçılar

Dmitriy Karaçoban (1933-1986)

Sovyetler Birliği bünyesinde 20. yy. ikinci yarısının başlarında hız kazanan milli bilinç hareketleri içerisinde, Dmitriy Karaçoban, Gagauz milli kimliği için atılan birçok adımın kaynağında yer almıştır. Daha çok edebiyatçı kimliğiyle tanınan Karaçoban'ın sanatsal ve kültürel diğer alanlarda da etkili bir biçimde kendini göstermiştir. E. Ratkoglo 2019 yılında News Maker MD haber portalında yayınlanan "Gagauzı, Kakimi İh Nikto Ne Videl. Kak v Beşalme Poyavilsya Pervıy v Mire Muzey Gagauzskoy İstorii" (Kimse Tarafından Görülmemiş Yönleri ile Gagauzlar. Beşalma'daki İlk Gagauz Tarihi Müzesinin Ortaya Çıkışı.) başlıklı yazısında Karaçoban'ın Edebiyat Enstitüsü'nden mezuniyetine ilişkin şu bilgi yer almaktadır: "Edebiyat Enstitüsü mezunu Karaçoban'ın diploma çalışması, Gagauz dilinde basılmış, tarihteki ilk şiir kitabı olmuştur. Bu kitaba sembolik olarak "İlk Laf" adı verilmiştir" (Ratkoglo, 2019).

Edebiyat dışındaki tüm sanat alanlarında Karaçoban, hayatı boyunca kendini amatör olarak görmüştür, ancak Gagauzların ilk profesyonel ressamları, heykeltraşları, film yönetmenleri, kimi zaman baş rol oyuncusu, operatörü ve montaj uzmanları arasında kabul edilmektedir. E. Kojuhar 2018 yılında News Maker MD haber portalı için hazırladığı "Gagauz Adamlık. Moldova'nın Çeşitli Milletlere Yuva Oluşu. İkinci

Bölüm" başlıklı yazısında: "Memleketi olan Beşalma köyünde Gagauzların tarihini, kültürünü, gündelik hayatını anlatan, çok zengin koleksiyona sahip ilk Gagauz tarih ve etnografya müzesini kurmuştur. 60 kadar heykel ve 50'den fazla resim yapmıştır, 40 kadar film çekmiştir" (Kojuhar, 2018) demektedir. Sözü geçen kısa filmleri sadece D. Karaçoban adına Gagauz Milli Tarih hem Etnografya Müzesi'ni ziyaret sırasında izlenmesi mümkündür. Filmler başka hiçbir yerde yayınlanmamıştır.

Diğer birçok sanat alanda olduğu gibi Dmitriy Karaçoban resimde de Gagauz aydınları arasında ilk sıralarda olmuştur. Duloglo ve Paptsova makalede "Gagauz halkının etnografik özellikleri ilk defa Karaçoban'ın eserlerinde geniş bir şekilde işlenmiştir: o kendi köyündeki çağdaşlarının bir seri resim ve heykel portrelerini, bir seri de natürmort ve manzara resmi yapmıştır. Sanatçının çalışmaları memleketini, adetlerini ve tarihini betimlemektedir" (Duloglo ve Paptsova, 2021: 684).

Sanatçının oğlu Atanas Karaçoban, 2014 yılında yaptığı sunumunda: "Portre, Dmitriy Karaçoban için özel bir aşktır. Modellerinin hatlarını bazen genelleyerek, bazen ise onların detayına inerek sanki resmedilenin iç dünyasını incelemeye çalışmış, her karakterin zor yanını yakalamaya çalışmıştır. Karaçoban, edebi eserlerinde olduğu gibi bu alanda da modellerini titizlikle seçmektedir." (Karaçoban, 2014) diyerek Dmitriy Karaçoban için kendi milletini yüzünü ne şekilde yansıtacağına çok büyük önem verdiğini vurgulamıştır. Portrenin yansıttığı karakteri, ifadesi, ruh hali ortaya yaşanan zamana millete dair bit temsilci koymaktadır.

Sanatçı, şiir, nesir, film, resim ve heykel çeşitli eserlerinde, Gagauz halkının doğal çevresini, geleneklerini ve gündelik yaşamlarını yansıtarak kayıt altına almayı hedeflemiştir. "Gagauz Düğünü" filminde olduğu gibi bazı filmleri içerik olarak, unutulmaya yüz tutmuş gelenekleri kurgulayarak, canlandırma yolu ile çekilmiştir. "Okulcu" veya "Bir Çift Çarık" gibi sanatsal filmleri, sanatçının kendi nesirlerinden uyarlanmıştır ve bu filmlerin başrol karakterleri yine Dmitriy Karaçoban tarafından canlandırmıştır.

Prof. Dr. Mustafa Argunşah 2007 yılında Dmitriy Karaçoban hakkında şu sözleri kullanmıştır:

> Milletin tarihinde öyle önemli şahsiyetler vardır ki o milletin o milletin karanlıklar içinde yaşadığı anlarda gelirler ve kurtarıcı olurlar. … Bugün Türk dünyasında çok az tanınsa da hatta ülkemizde adı sanı hiç duyulmasa da o Gagauz halkının var olma savaşına öncülük etmiş, bugüne gelmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. … Türklük dünyasından bir buçuk asır önce kopmuş, ulu çınarın küçük bir dalı olan Gagauzların içinde bir kurtarıcı yıldız olarak parlamıştır Karaçoban. O, milletinin Çoban Yıldızıdır âdeta. Elli üç yıllık kısacık ömrüne yüz yıllık iş sığdırmış, gece gündüz durmaksızın çalışarak büyük milletler arasında eriyip gitmekte olan bir milleti yeniden uyandırarak millet olma bilincini aşılamış bir Gagauz aydınıdır (Argunşah, 2007: 291).

Karaçoban eserlerinde klasik ekole sadık kalmıştır. Karakteristik yüzlere sahip kendi çağdaşları olan köyünün vatandaşlarını, moda ve fabrika yapımı kıyafetlerin getirdiği küreselleşmenin ve milletlerin gündelik hayatta kullandığı kıyafetlerin milli görünümü yüzsüzleştirmesine karşın, Gagauz milli kıyafetleri ile yansıtmaya özen göstermiştir. Manzara resimleri için de kendi köyünün imgelerini yansıtmıştır.

2018 yılında Komrat'ta Devlet Sanat Galerisinde, D. Karaçoban'ın doğumunun 85. yılına atfedilen resim-heykel sergisi açılmıştır. Bu sergide sanatçının kızı, L. Karaçoban-Marin, D. Karaçoban'ın tarihte iz bırakma gibi bir arzusunun olmadığını belirterek şunları söylemiştir: "Dmitriy Karaçoban sessizce evinde yaratmıştır. Kendisini büyük bir usta olarak görmemiştir. Çalışmalarını ilk görenler hep eşi ve çocukları olmuştur. Dmitriy Karaçoban çalışmalarını yeterli bulmayıp, kırıp yakmıştır. Yanında olan insanlar sayesinde çalışmalarının bir kısmının korunması mümkün olmuştur" (Karaçoban-Marin'den Akt: Mleçkova 2018).

Resim 1. Dmitriy KARAÇOBAN, "Beşalmalıyka" – Tuval Üzerine Yağlı Boya (Gagauz Renkleri, 2018, s.23)

Günümüzde Dmitriy Karaçoban adının verildiği Beşalma Milli Tarih ve Etnografya müzesinin arşivlerinde yer alan Beşalmalıyka adlı resim sanatçının portre çalışmaları için parlak bir örnek teşkil etmektedir. Çalışkan bir ananın gözlerindeki, yılların getirdiği yorgunluğu, izleyicinin bakışını hemen üzerine çekmektedir. Kadın'ın kalın ve sert, koyu renk kumaştan yapılmış fistan'ı (elbisesi) soğuk dönemlerde giyilen, koyun postundan yapılan keptar'ı (yeleği) ve günümüzden yaklaşık 70 yıl öncesine her kadının ve kızın başına mutlaka bağladığı batik adı ile anılan başörtüsü vardır. Resimde barok döneminde kullanılan resimsel dil ve toprak tonları renkler ile dramatizm etkisi artırılmıştır.

İvan Kavarnalı (1937)

Bir diğer sanatçı İvan Kavarnalı (1937) özellikle grafik alanına yoğunlaşmıştır. "Sanatçı, 20'ci yüzyılın son çeyreğinde Gagauz temasını ele aldığı çeşitli resim serileri yapmıştır" (Duloglo ve Paptsova, 2021: 686). Kavarnalı bu çalışmalarında Gagauzların gündelik hayatlarından ziyade geleneklerini resmetmeyi tercih etmiştir. Bunun sebebi öncelikle modernleşme ve sanayileşmenin getirdiği, geleneklerin terkedilmeye ve yeni düzenlerin oluşumuna zorlayan şehirleşme hareketleri olmuştur. Bunun üzerine sanatçı resimlerinde geleneklere dair ipuçları kullanmıştır. Düğüne Çaarmak adlı çalışması, sözü geçen bu ipuçlarının yoğunluğu nedeniyle örnek verilebilir.

Resim 2. İvan KAVARNALI, "Düüne Çaarmak" – Grafik Sanatları (Gagauz Renkleri, 2018, s.37)

Sanatçının "Düüne Çaarmak" adlı resimde, çalışmanın isminden de anlaşılabileceği gibi dever'in (damadın sağ kolu, geleneklere göre çoğunlukla damadın küçük kardeşlerinden biri) çotra adı verilen içki kabı ile misafirleri düğüne çağırma geleneğini yansıtmaktadır. Resimde aynı zamanda değerli misafirlerin ekmek ve şarap ile karşılanma geleneği yansıtılmaktır. Kompozisyon için sanatçı, geleneksel Gagauz evinin avlusunu mekan olarak seçmiştir. Resme derinlik katmak adına resmin ön planında her evin avlusunda bulunan elma ağacını yerleştirmiştir.

Dmitriy Savastin (1942-2015)

Gagauz Yeri'nde Resim sanatı denildiğinde akla ilk gelen sanatçı Dmitriy Savastin olmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nde adı aynı zamanda Mete Savaşan olarak da bilinmektedir. Savastin Gagauz resim sanatı anlayışının kurucuları arasında en ön sıralarda bulunan ressamdır. Kişinev'de (Moldova) İ. E. Repin adına Devlet Sanat Okulunda ve ardından Lvov'da (Ukrayna) İ. Fiodorov adına Lvov Poligrafi Enstitüsü, grafik bölümünde eğitim almıştır. 1976 yılından itibaren Sovyetler Birliği ve Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Ressamlar Birliği üyesi olmuştur. 1992 Milli Gagauz Sanatçılar Birliği kurucu üyelerinden biri olmuştur.

Dmitriy Karaçoban gibi, Dmitriy Savastin de Gagauz halkının sanatsal ve sosyal milli uyanış hareketleri için çok önemli rol üstlenmiştir. Savastin, anılarında kendini en küçük yaşlarından itibaren resim çizerken hatırlamıştır. 2018 yılında yayınlanan "Gagauz Resimcisi Dimitriy Savastin" adlı albüm kitabının 9. sayfasında T. Zanet 2013 yılında Gagauz dilinde yazılmış olduğu makalesinin Sanastin hakkında olan kısmını özetleyecek olursak: 1946 açlık döneminde annesi onu alıp Azerbaycan'a götürmüş. Savastin ailesiyle beraber Bakü'de yaşamıştır. Dört buçuk yaşında geçirmiş olduğu kaza sebebiyle yedi yıl boyunca hastane yatağına bağladı ve belki de bu sebeple henüz düzgün konuşmaya başlayamamış çocuğun ruhu, derdini resimlerle anlatmaya yönelmiştir. 1959'da Moldova'ya dönünce Vulkaneşti'de sekizinci sınıfını tamamlamış ve Kişinev I. E. Repin adına Devlet Güzel Sanatlar Okulu'na kabul edilmiştir. Henüz öğrenciyken çalışmaları özgünlüğü ve milli kültürüne olan derinlemesine ilgisi çevresindekileri şaşırtmaktaydı. Sonrasında Savastin, Lvov Poligrafi Enstitüsünü açık öğretim olarak okumuş, kitap grafiğini öğrenmiştir.

Onun ilerleyen sanatsal gelişimi edebiyata sıkı sıkıya bağlı olmuştur. Savastin'in çalışmaları Karaçoban'ın, Baboglu'nun, Köse'nin, Kuroglu'nun, Bulgar'ın ve diğer birçok yazarın kitaplarını süslemektedir.

1970'li yıllarda, bugün Gagauz sanatının klasik isimleri sayılan sanatçılar potansiyellerini ortaya koymaya başlamışlardır. Aralarındaki en önemli temsilcilerinden biri olan D. Savastin, profesyonel sanat eğitimini tamamlamış ilk sanatçılardan biri olmuştur. Duloglo ve Paptsova "Sanatçı eserlerinde folkloru ve geçmişin imgelerini yaratmaktadır (…) 1960'ları karakterize eden sitilizasyonları kullanır, ancak bunlar Savastin'in eserlerinde en duygusal ve azmanının mantığına uygun hale bürünür" (Duloglo ve Paptsova, 2021: 685) demektedir. Böylece sanatçının Gagauz gelenekleri ile masalları bir araya toplayıp kendi hayal gücü ve resimsel dilinde harmanlayıp geçmişin imgesini yarattığını belirtmektedir. Dolayısıyla daha önce var olmayan, ressamların ve yazarların Gagauzların geçmişleri ile ilişkili birtakım imgeler tasarladıklarına değinmektedir.

Sanatçı, Tarihi ve Yerel Kültür Müzesi'ne dekoratör-ressam olarak işe alındığında, ona müze kompleksi yapılarından olan, çan kulesinin ikinci katında atölye kurması için bir alan ayırmıştır. Bu dar atölye kendisini ziyarete gelen Karaçoban, Fazlı, Dyaçuk ve diğer birçok sanatçı sayesinde kısa sürede Gagauz Kültürü merkezi halini almıştır.

Dmitriy Savastin çalışmalarında çoğunlukla Gagauz olmanın neyi ifade ettiği konusunu işlemiştir. Bu konuyu aktarmak için çoğunlukla Gagauzlarda yer edinmiş masal, efsane, fıkra ve fablları ele alarak, Gagauz Türklerinin ortalama tiplemeleriyle birlikte geleneksel kültürün parçası olan kıyafetleri ve gündelik eşyaları resmetmiştir. Resimlerinin büyük çoğunluğu masal ve destanların doğrudan illüstrasyonları olurken bir kısmı dolaylı yollardan bir veya birkaç masala değinebilmektedir.

Yazar Dmitriy Karaçoban'ın başta edebi eserleri ve diğer sanatsal faaliyetleri ve ressam Dmitriy Savastin'in resimlerinin Gagauz milli değelerinin anlaşılmasında ve devam ettirilmesinde büyük katkıları olmuştur. Bu iki insanın katkıları, Gagauz kültürü için lokomotif görevi gördüğü ve bugünkü durumunu belirlediği değerlendirmesi yapılabilir.

Resim 3. Dmitriy SAVASTİN, "Legenda" – 2009, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 120cm x 70cm, (Savastin, 2018: 218)

Dmitriy Savastin eserlerinde kadın imgesini çok sık kullanmıştır. Resimde gece vakti ay ışığında Gagauz milli kıyafetleriyle genç bir kız yer almaktadır. Başında batiği (baş örtüsü), üzerinde nakış işlemeli beyaz gömleği ve keptarı (yeleği) giyimli. Keptarının altından erkek kıyafetine has kırmızı kuşağı görülmektedir. Eteği ve önlüğü olmasına rağmen ayakları çarıklı ve sımsıkı sarılıdır. Sanatçı, Türk kadınının güçlü ve gerekirse savaşa dahi katılabileceğini imgesini yansıtmış olabilir.

Födor Duloglo (1952)

Kendisinin ilk sanat öğretmeni olan, bir diğer sanatçımız, Födor Duloglo hakkında, Çadır-Lunga Belediyesi Çocuk Sanat Merkezi metodisti Elena Hitsyuk makalesinde anılarını paylaşırken, sanatçının her akım ve resim tarzında çalışma yaparak belirli bir tarza bağlı kalmadığını belirtmektedir. Sanatçının erken dönem çalışmalarının Rus ekolüne bağlı kaldığını ve aslında çocukluğunun geçtiği Sibirya'nın kendi izini bıraktığından bahsetmektedir. Ancak eserlerinde zaman içerisinde değişiklik yaşanmasını şu sözler ile açıklamaktadır: "Günümüzde Duloglo farklı sanatsal dönemden geçmektedir, tamamen farklı imgeleri ve renk ahengi var. Gagauziya'nın, Moldova'nın manzaralarını görebilirsiniz, elbette renkleri Rus sanatçılarında karşılaştığımız orman imgelerinden farklıdır ve bu tesadüf değildir, çünkü buradaki doğa çok canlı ve parlak değildir, renkler daha kısıtlı ve donuktur" (Hitsyuk, 2020).

Resim 4. Födor DULOGLO, "Yuva" – 2015, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 53cm x 42cm, (Gagauz Renkleri, 2018: 29)

Eserini ailenin, ocağının koruyucu unsuru, yuvasında huzur sağlayıcısı olarak bir anneyi ele alan sembolizm doğrultusunda yorumlamaktadır. Sanatçı Gagauz Türklerinde aileye oluşumuna önem verildiğini vurgulamaktadır.

Piotr Fazlı (1953)

Sanatçı Piotr Fazlı 2014 yılında yayınladığı "Piotr FAZLI: Boyama/ Pictura/ Живопись/ Painting" adlı çalışmalar albümü kitabının önsözünde Gagauz Yeri Bilim Araştırma Merkezi, Tarih ve Etnografya Bölümü başkanı S. Bulgar, P. Fazlı hakkında şöyle sözler yazmıştır: "Piotr Fazlının resimlerinde üzüm bağı dalları ile çizili (bölünmüş) parlak sarı-kırmızı kırları görebilirsiniz. Ressamın bu zengin renk tonları içerisinde sergilediği, adeta birer mitolojik kahramanlarmış gibi Gagauz çobanları, çiftçileri, kadın ve ana imgeleri gözünüzü alır." (Bulgar, 2014: 5). Ayrıca Bulgar, P. Fazlı'nın bir ressam olarak çok belirgin bir avangardizm ve ekspresyonizm anlayışıyla Bucak motiflerinin yeni imgesini kurduğunu belirtmektedir.

Piotr Fazlı 20 yy. 80'li yıllarının ressamlarının temsilcilerindendir. Özel yapı özgürlüğü ve imgelerine sahip olması, sanatçının çalışmalarında ona has özelliklerini oluşturmaktadır. (Vıstavka Gagauzskih hudojnikov otkrıvaetsia segodnia v Pskovskom muzee-zapovednike, 16.04.2021).

Resim 5. Piotr FAZLI, "Lafetmek" - 2011, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 80cm x 100cm, (Fazlı, 2014, s.31)

Sanatçı ağırlıklı olarak sıcak tonlu, pastel renkli lekeleri kullanarak sembolik bir biçimde geleneksel Gagauz kıyafetlerini kullanmıştır. Kır işleri sonrasında neşe ile eve doğru yol almış, kendi aralarında konuşan insan figürlerini Bucak topraklarının sıcak atmosferini yansıtmayı amaçlayan soyut bir kompozisyonun içerisine yerleştirerek Gagauz insanının karakterini, kendi sanatçı bakışı ile harmanlayarak bu eseri de meydana getirmiştir.

Dmitriy Ayoglu (1957)

L. Toma 2012 yılında Dmitriy Ayoglu (Novak) ile ilgili, sanatçının kendine has sanatsal arayışları olduğunu belirtmektedir. "Onu, alışılagelmiş imgesel bakış açılarını aşma ve eserlerinde sanal varoluşçuluğu yakalama hırsı harekete geçirmektedir. Geçen yüzyılın 90'lı yıllarının başlarından bu yana sanatçının eserleri, izleyiciyi metafizik ortamda bulunan esrarengiz-sembolik imgeleri ile şaşırtmaktadır" (Toma, 2012: 767) sözlerini yazmıştır.

Dulodglo ve Paptsova makalelerinde, 1992 yılında Gagauz Sanatçılar Birliğinin kurulması ile Birliğe başkanlık eden Ayoglu'nun çalışmalarını: "Sanatçının çalışmalarındaki Gagauz konusu doğu havası imgeleri

ile bir nevi ortak sembolik ortama yerleştirilmektedir" ifadeleri ile yorumlamışlardır (Duloglo ve Paptsova, 2021: 687).

Sanatçı, 2022 yılında katıldığı CİRCLE Foundation for the Arts uluslararası sanat platformunda kendi çalışmalarına ilişkin şöyle bir ifade kullanmıştır: "My art is the fusion and synthesis of many cultivated postulates of East and West. The colour and form are used to create new cultural postures and dimensions. This opens more complete lifestreams." (Sanatım, Doğu ve Batı'da gelişmiş birçok postulatının kaynaşması ve sentezidir. Renk ve biçim, yeni kültürel duruşlar ve boyutlar yaratmak için kullanılır. Bu, daha da tamam yaşantılar açar) (Ayoglu, 2022).

L. Toma ayrıca sanatçının dünyada çağdaş sanat olarak kabul gören seviyelerine ulaşma ve kendine has sanatsal bir dil edinme arzusunun yanı sıra milli temeli ile var olan doğal bağını koparmadığını, bunun sebebini de eski Türk sembol ve işaretlerine ruhani anlamlarına ve monumental sanat için geçerli stilizasyon prensiplerinin kullanımına duyduğu ilgiye bağlamaktadır (Toma, 2012: 767).

Resim 6. Dmitriy AYOGLU, Sevgi Çizgileri – 2016, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 70cm x 70cm, (Gagauz Renkleri, 2018: 27)

Sanatçı sadeleştirilmiş organik formlar ve kendi aralarında uyumlu renk tonları ile, resimlerinde durağan kompozisyonlar oluşturmaktadır.

> Zamanla geometrikleşen ve bölgesel kompaktlığa erişen formları, yine de plastik esnekliğini kaybedip şemalaşmıyorlar. Yavaşlatılmış ritimde varlıklarını sürdüren, yuvarlak hatlı soyutlanmış formlar şeklini alırlar. … Ancak resimlerin katı mimari yapısının içine genellenmiş, statik, ruhsal varlığın getirdiği anlık endişelerden arınmış kadın sureti eklenmektedir (Toma, 2012: 767).

Mihail Arabacı (1957)

Sanatçı Mihail Arabacı izlenimcilerde olduğu ve Gagauz sanatçılarının büyük çoğunun yaptığı gibi, doğaya çıkmaktadır. Eserlerini doğa ile birebir etkileşimde bulunarak ortaya koymaktadır. Zaman ile yarışmaktadır. Yapılan resimlerde lekeler bir araya gelerek, sanatçının bize aktarmak istediği manzara izlenimini uyandırmaktadır. Sanatçı manzarayı olduğu gibi bütün detayları ile ele almamakta yalnızca ihtiyacı olan unsurları resmetmektedir ve bunu yaparken Gagauz Yeri'nin ateşli ve kurak bozkır havasının sanatçıda yer ettiği paleti kullanmaktadır.

Resim 7. Mihail ARABACI, "Koyunnarlan Bir Peyzaj" – 2012, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 45cm x 60cm, (Gagauz Renkleri, 2018: 31)

Sanatçı, hızlı fırça darbeleriyle yaptığı "Koyunnarlan bir peyzaj" adlı bu resminde, yamaçta koyunlarını otlatan çobanı manzara resmine dahil ederek halkının gündelik yaşantısında yer alan hayvancılığın da Gagauz Yeri'nin manzaranın bir parçası olduğuna dikkat çekmektedir. Resim XXI yüzyılın başında da Gagauz Yeri'nde sıklıkla karşılaşılan görüntü olması bakımından belgesel nitelik taşımaktadır.

Atanas Karaçoban (1963)

Atanas Karaçoban Gagauz Yeri'nin ilk diplomalı, profesyonel heykeltıraşıdır. Desen alanında kuvvetli ve özellikle portre üzerine ustalaşmış bir sanatçıdır. İnsan portresine karşı özel bir ilgiye sahiptir. Sanatçı, betimsel çalışma konularında genel olarak Türk ve özellikle Gagauz milli karaktere mutlaka değinmeye çalışmaktadır. Gerek fizyonomik özellikleri (millete özgü, ortak yüz şekli özellikleri) veya resmedilen karakterlerin kıyafetleriyle milli havanı sezilmesini sağlamaya özen göstermektedir.

Resim 8. Atanas KARAÇOBAN, "Geçmişin Rüzgarları" - 2013, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 50cm x 70cm, (Karaçoban, 2013, Facebook, Sanatçının kişisel blogundan alınmıştır.)

"Geçmişin Rüzgarları" adlı resminde sanatçı, yaşlı (aksakal) bir düşünürün geçmişinden gelen fikir ve anılarını etrafından koşup giden atlar sürüsü olarak alegorik bir anlam yükleyerek tasvir etmiştir. Havada

süzülen leylek de ölenlerin ruhlarını sembolize etmektedir. Böylece resmi sembolik açıdan, II yy. yaşamış Roma İmparatoru ve filozof Marcus Aurelius'a mal edilen "Momento Mori" sözü ile bağdaştırılabilir.

Sergey Savastin (1966)

Sanatçı Sergey Savastin babası Dmitriy Savastin'in izlediği yolu devam ettirmektedir ve çalışmalarında Gagauz folklorunu kendi sanat anlayışı süzgecinden geçirerek yansıtmaktadır. Sergey Savastin, Dmitriy Savastin adına Komrat Çocuk Sanat Okulunun müdürüdür. Sanatçı aynı zamanda resim dersleri vererek, yeni neslin Gagauz geleneklerini ve folklorunu tanımaları ve benimsemeleri için çabalar ortaya koymaktadır.

Resim 9. Sergey SAVASTİN, "Trak-trak, Susacıım!" – 2017, Tuval Üzerine Aktilik Boya, 100cm x 75cm, (Gagauz Renkleri 2018: 43)

"Trak-trak Susacıım!" adlı resminde, "Dilber hem padişahın oolu" isimli masalın bir sahnesi resmedilmiştir. Babalarının çocuklarını ormana götürüp bırakması ve onlar bunun farkına hemen varmasınlar diye ağaca, rüzgarda sallanırken ağaca çarparak orun kıyıyormuş gibi ses çıkarması için bağladığı susak (su kabağı) yer almaktadır. Resimde geceyi ve ormanın ürkütücü havasını vurgulamak adına resmin sol üst köşesinde bir de baykuş yer almaktadır. Çocuklar Gagauzların geleneksel kıyafetleri ile resmedilmiştir. Genç kızın evlenme çağında olduğu vurgulamak adına sanatçı kızın kulağına karanfil çiçeğini yerleştirmiştir.

Grigoriy Deçev (1973)

Bir diğer Gagauz sanatçı Grigoriy Deçev çalışmaları için çok çeşitli konular seçmektedir. Grigory Dechev'in erken dönem eserlerinin çoğu, anavatanının manzaralarına adanmıştır. Gagauz sanatçının çalışmalarında kış manzaraları büyük önem taşımıştır. Sanatçının çalışmalarının bir diğer önemli payını natürmortlar oluşturmaktadır. Grigory Dechev'in resimleri Gagauz halkının halk zanaatlerinin temasını, Gagauz Yerinin kültürel özellikleri, Gagauz renk ahengi'ni tüm yönleri ile ele almaktadır.

Pskovskaya Lenta Novostey haber portalında Grigoriy Deçev'in çalışmaları "Bahçelerin ve bozkırların sıcaklık yayan, Gagauzların neşeli ve hareketli gündelik hayatları Grigoriy Deçev'in resimleridir. Sanatçı kendi eserlerinde doğa ve insan arasında oluşan uyumu aktarabilmektedir" (Vıstavka Gagauzskih hudojnikov otkrıvaetsia segodnia v Pskovskom muzee-zapovednike, 16.04.2021) olarak nitelendirilmiştir.

Resim 10. Grigoriy DEÇEV, "Küüde Yaşamak" – 2010, Tuval Üzerine Yağlı Boya, (Gagauz Renkleri 2018: 39)

"Küüde Yaşamak" ismini taşıyan bu resminde, sanatçı eski dönemlerde Gagauz köylerindeki yaşamdan bir kesit ele almaktadır. Günümüzde böyle manzara ile karşılaşmak oldukça güçtür. Sanatçı eseri için muhtemel olarak çocukluk anılarından bir kesiti ele alarak çalışmıştır. Resimde yer alan çok sayıdaki kerpiç köy evleri mevcuttur. Kış günü pınara su almak için gelen insanlar, oğluyla beraber alışverişten dönen bir anne görünmektedir. Resim kar ile çamurun bir araya karıştığı beyaz, kahve rengi ve gri tonlara ağırlık verilerek yapılmıştır.

Gagauz sanatçıları katıldıkları her sergide, milletin içerisinde gelişen özgün tarzları ve renk paletleri ile dikkat çekmektedirler. Sanatçılar folklor öğelerini başarılı bir şekilde kullanarak halkını tanıtmaktadırlar.

1992 yılında Türkiye-Moldova ikili ilişkilerin kurulma aşamasında Kişinev'e görevlendirilen ilk Türkiye Başkonsolosu olan saygı değer Ender ARAT bey, 2021 yılında yayınladığı anılar kitabında o dönemde tüm eski Sovyet Cumhuriyetlerinde olduğu gibi karmaşık ve ağır dönemde bulunan ve daha yeni kurulan Gagauz Ressamlar Birliği üyesi sanatçılar ile tanıştığını ve tanıştığı ilk günden itibaren sanatçıların Moldova dışında da tanınmaları için elinden gelen yardımları yaptıkları, ilk resim kataloğunun basımında yardımcı olduklarını anlatmaktadır. Kişinev'de sergi açabilmeleri için Moldova Plastik Sanatlar Birliği ile arabuluculuk yaptıkları ve en sonunda 4 Mart 1994'te Sovyetler Birliği dağıtıldıktan sonra Moldova Kültür Merkezi'nde 13 Gagauz sanatçının 70 eseri ile ilk defa sergilerini açtıklarını yazmıştır (Arat, 2021: 284-288).

2016 yılında Rusya, Pskov Müzesinde, ünlü Gagauz ressamlarının 50 çalışmasıyla, Rusya Federasyonundaki Gagauz Kültürü Günleri etkinlikleri kapsamında düzenlenen sanat sergisine ilişkin Pskovskaya Lenta Novoctey (Pskov Haber Bülteni): "Gagauz sanatçılarının tüm eserlerinde gagauzların halk zanaatları, Gagauziyanın kültürel özellikleri, gagauz renk paleti temaları göze çarpmaktadır." sözleri ile sanatçıların sergideki çalışmalarının, Gagauzların milli kimliğini yansıtma amacının olduğunu vurgulamaktadır. (Vıstavka Gagauzskih hudojnikov otkrıvaetsia segodnia v Pskovskom muzee-zapovednike, 16.04.2021)

Sonuç

Gagauzlar, kökeni Türk olan bir millet olmakla birlikte, her millette olduğu gibi, kendine özgü geleneklere sahiptir. Bu gelenekler, birer milli kimlik özelliği olarak sanatçıların benliklerini en derinlerinden etkilemesi sebebiyle tüm sanat alanlarını derinden etkilemiştir. Gagauz milleti de diğer topluluklar gibi, zamanla gelişen ve değişime uğrayan kendine özgü kültürel unsurlar barındırmaktadır. Görsel Sanatlar da bu kültürel unsurların bir parçasıdır. Bu bağlamda sanatçı özgün fikirlerinin yanı sıra, milletini ve kültürünü yansıtan bir vericidir. Yaratılan esere ise bir enerji yansıtma aracı rolü yüklenmiştir.

Gagauz sanatçılarını ele aldığımız bölümde, coğrafi yaşama alanlarına atfen, manzara ve natürmort temalı resimlerinde ağırlıklı olarak yanık pastel tonlarında renkler kullandıkları tespit edilmiştir. Portre veya insan figürlerinin yer aldığı resimlerinde, milli benliğin vurgulanmasının ihtiyacının doğduğu kısımlarda geleneksel kıyafetler ve geleneksel bazı sembollerin aktif olarak kullandıkları görülmektedir.

Kültür, bir toplumun kolektif birikimi olarak, nesilden nesle aktarılırken değişime uğrayabilir. Sanatçılar ise bu birikimi hem koruma hem de yeniden yorumlama sorumluluğunu üstlenir. Bu bağlamda Gagauz sanatçılar, eserleri aracılığıyla yalnızca geçmişi yansıtmamakta, aynı zamanda geleceğe yönelik bir kültürel köprü inşa etmektedir. Özellikle folklorik temalar ve semboller, günümüz Gagauz sanatında hem estetik bir unsur hem de kimliksel bir değer olarak varlık göstermektedir.

Sonuç olarak, Gagauz sanatçıların eserleri, milli kimlik bilincinin korunmasında ve kültürel değerlerin aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu eserler, Gagauz kültürünün görsel temsili olarak hem sanatsal hem de tarihsel bir öneme sahiptir.

Kaynaklar

ARAT, Ender. Moldova-Gagauziya Anıları Büyükelçi Ender Arat. (Birinci Baskı). İstanbul: Tarihçi Kitabevi. 2021.

ARGUNŞAH, Mustafa., Argunşah, Hülya. Gagauz Yazıları, Türk Ocakları Kayseri Şubesi Yayınları, Kayseri. 2007.

AYOGLU, Dmitriy. Dmitriy Ayoglu, CIRCLE Foundation For The Arts, (Şubat 2022) 07 Nisan 2022. https://circle-arts.com/dimitri-ayoglu/

BULGAR, Stepan. Piotr FAZLI: Boyama / Pictura / Jivopis / Painting, Gagauziya Bakannık Komiteti, Kişinev. 2014.

DULOGLO, Födor., PAPTSOVA, Alla. Gagauzskaya Tematika v Tvorçestve Gagauzskih Hudojnikov. Obrazı Rodinı: Soderjanie, Formirovanie, Aktualizatsiya. Materialı V. Mejdunarodnoy Narodnoy Konferentsii, İzdatelstvo MHPİ, Moskova, 2021. s. 683-689, 2021.

Gagauziya Bakannık Komiteti Kultura Hem Turizma Genel Bakannıı. Gagauz Renkleri / Gagauzskaya Palitra. Gagauziya Bakannık Komiteti. Komrat; Kişinev/Moldova. 2018.

HİTSYUK, Elena. Lüdi, kotorıe proclavili moy rayon. www.raionceadir.md, (5 Haziran 2020) 15 Eylül 2020. https://www.raionceadir.md/ru/novosti/obshchestvo/item/2207-konkursnoe-esse-lyudi-kotorye-proslavili-nash-rajon-posvyashchennoe-duloglo-fedoru-petrovichu

KARAÇOBAN, Atanas. Dmitriy Karaçoban'ın Gagauz Türklerinin Güzel Sanatlarına Katkısı. Prof. Dr. Alaybey Karoğlu Sanatta Otuzuncu Yıl Sempozyumunda sunuldu. Ankara. 7 Kasım 2014. Geçmişin rüzgarları, (11 Mayıs 2013) 15 Eylül 2020. https://www.facebook.com/photo?fbid=10151572546883050&set=a.10150198460613050

KOJUHAR, Ekaterina. Gagauz Adamlık. Kak Moldova Stala Obşim Domom Dlya Raznıh Narodov. Çast Vtoraya, NewsMaker, (30 Temmuz 2018) 15 Eylül 2020. https://newsmaker.md/rus/novosti/gagauz-adamlyk-kak-moldova-stala-obshchim-domom-dlya-raznyh-narodov-chast-vtoraya-38495/

MLEÇKOVA, Nadejda. V Komrate otkrılas vıstavka rabot, posviaşönnaya 85-letiyu gagauzskogo poeta Dmitriya Karaçoban, Nokta, (16 Mayıs 2018) 27 Mayıs 2018. https://nokta.md/v-komrate-otkrylas-vystavka-rabot-po/

RATKOGLO, Elena. Gagauzı, kakimi ih nikto ne videl. Kak v Beşalme poyavilsia pervıy v mire muzey gagauzskoy istorii. NewsMaker. (19 Temmuz 2019). 15 Eylül 2020. https://newsmaker.md/rus/novosti/gagauzy-kakimi-ih-nikto-ne-videl-kak-v-beshalme-poyavilsya-pervyy-v-mire-muzey-gag-45074/

SAVASTİN, Sergey. Gagauz Resimcisi Dmitriy Savastin, "Skifia" Yayın evi, St. Petersburg /Rusya. 2018

TOMA, Ludmila. Hudojniki Gagauzii. Mir Gagauzov, Gagauzı v Mire: Tom 2. Î.S. F.E.-P. "Tipogfia Centrală" Komrat; Kişinev/Moldova. s.760-768. 2012

Vıstavka Gagauzskih hudojnikov otkrıvaetsia segodnia v Pskovskom muzee-zapovednike. Pskovskaya Lenta Novostey. (16 Haziran 2016) 16 Nisan 2021. https://m.pln24.ru/culture/244558.html?PageSpeed=noscript

İDİL

DEVELOPING UNDERSTANDING OF ART IN THE FIELD OF PAINTING IN THE AUTONOMOUS REGION OF GAGAUZIA TODAY

Mete KARAÇOBAN, Alaybey KAROĞLU

ABSTRACT

Conceptions of art have been shaped in various nations in different periods depending on the needs, either in an original way or by building on the foundations of traditions. The understanding of art that emerged in Gagauzia was synthesized on the basis of national folklore and classical art education given in art schools in the Soviet Republics at that time. The national art has been shaped by the cultural identity influenced by the relations with various peoples throughout history; the elements of oral folklore such as folk songs, tales, jokes, legends specific to Gagauz Turks and the original works of emerging writers in the context of Gagauz culture. The aim of this research is to shed light on the emergence process of Gagauz art and to analyze the works of some Gagauz artists who shaped the Gagauz national understanding of art after the 1950s in the context of national identity. Among the results of this study is that the works of Gagauz artists are important in terms of preserving the national identity consciousness and transferring cultural values.

Keywords: Gagauz Painters, Culture, Painting, Art